

Trzcńska, Małgorzata

"The Anatomy of a Scientific Institution. The Paris Academy of Sciences, 1666-1803", Roger Hahn, Berkeley 1971 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/1, 139-140

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wiemy, iż od końca XVI w. zainteresowania polityką były równie wytrwałe w obozie katolickim co i protestanckim. Najślawniejszą była grupa tzw. tacytystów z słynnym uczniem Mureta Justusem Lipsiusem na czele¹⁸.

Obszerne *Zakończenie* (s. 188—198) pozostawia wiele kwestii nierozwiązanych. Naszym zdaniem należało się ustosunkować do problemu całościowej oceny omawianej postaci. Był Pastorius niewątpliwie dyplomatą życiowym, człowiekiem zmieniającym wyznania i poglądy. Nie były ani reformatorem¹⁹, ani bojownikiem o zwycięstwo swoich poglądów²⁰, a jedynie niewątpliwie wybitnym uczonym swej epoki. Żałować należy, iż tej twórczości w organicznym związku z dziejami danej dyscypliny naukowej nie poświęcił swych uwag autor i stąd konieczność naszych uwag krytycznych. Przed paru laty postulowaliśmy rozwój badań nad dziejami nauki, oświaty i piśmiennictwa Prus Królewskich XVI—XVIII w.²¹ Kazimierz Kubik od lat zajmuje się tą problematyką. Żałować jednakże należy, iż najnowsza jego praca budzić musi pewne refleksje krytyczne, którym daliśmy wyraz.

Stanisław Salmonowicz

Roger Hahn: *The Anatomy of a Scientific Institution. The Paris Academy of Sciences, 1666—1803*. Berkeley 1971 University of California Press ss. XIV, 433, tabl. 4.

Książka R. Hahna jest pierwszym od roku 1880 opracowaniem historii Paryskiej Akademii Nauk. Autor analizuje ewolucję tej instytucji od czasów Ludwika XIV do Napoleona, tzn. w okresie 1666—1803. Rozpatruje przy tym szczegółowo relację Akademia-społeczeństwo posługując się teorią socjologiczną T. Parsonsa dla wytłumaczenia konfliktów społecznych i nacisków politycznych, które doprowadziły do rozkładu Akademii i do jej odnowy w okresie Napoleońskim.

Jako część akademickiego systemu Colberta, bazującego na dorobku klasycznym i odzwierciedlającego strukturę społeczną *ancien regime'u*, była Akademia początkowo dobrze przygotowana do pełnienia roli arbitra w dziedzinie nauki i techniki we Francji. Uchodziła za instytucję narzucającą zespół tradycji i pełniącą ważne funkcje w świecie nauki i w państwie. Tradycje te nakreśla autor w początkowych trzech rozdziałach. Rozdział czwarty i piąty pokazuje poprzedzające Rewolucję siły, które zachwiały autorytetami ustalonymi przez Akademię w pierwszych latach jej istnienia. Następne trzy rozdziały poświęcone są skutkom Rewolucji Francuskiej, która w konsekwencji doprowadziła do upadku Akademii w 1793 r. Reszta książki mówi o odnowie Akademii jako części Institut National w nowych warunkach społecznych i politycznych.

¹⁸ Por. W. Voisé: *Początki nowożytnych nauk społecznych. (Epoka Renesansu i jej narodziny i schyłek)*. Warszawa 1962 s. 246. O nauczaniu prawa i polityki w toruńskim gimnazjum akademickim (XVI—XVIII w.) oddałem do druku obszerne studium.

¹⁹ Na s. 193 autor wkłada Pastoriusowi do ust pogląd, iż religia „zawsze służyła możliwym i stała po stronie ich interesów”. Czy mamy na to konkretne uzasadnienie źródłowe?

²⁰ Na s. 196—197 autor podaje, iż w mowie z 1653 r. w Elblągu Pastorius odważnie słał Campanellę, Gassendiego, Galileusza i Kopernika. Rzecz w tym, iż był ówczesnie protestantem i słał ludzi prześladowanych przez kościół katolicki. Kopernika wielokrotnie sławiono w Toruniu w XVII w., co niekoniecznie było wyrazem przyjmowania systemu heliocentrycznego, a często tylko pochwałą sławnego ziomka, chwalonego np. za wiedzę matematyczną.

²¹ Por. K. Hądzelek: *Sesja naukowa poświęcona 400-leciu Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego*. Toruń 12—13 IX 1968. „Przegląd Historyczno-Oświatowy” R. 13: 1970 s. 222—224.

Istnienie Akademii jako głównej instytucji kulturalnej — wbrew jej śmierci jako centralnej komórki postępu naukowego — jest uważane przez autora za ważny czynnik w upadku żywotności nauki francuskiej XIX w.

Przedstawiona w omawianej książce historia Akademii jest zdaniem R. Hahna czymś więcej niż kroniką odkryć i sumą życiorysów wybitnych jej członków. Autor próbuje wydobyć trudno uchwytnego „ducha instytucji”, pokazać specyficzny klimat wykraczający poza suchą rejestrację faktów zawartą w sprawozdaniach.

W sumie książka wykazuje jak potrzeby nauki i społeczeństwa kształtują instytucję naukową. Dokumentuje to autor przedstawiając Akademię w trzech różnych rzeczywistościach społecznych: Ancien régime, Francja okresu Rewolucji i Francja Napoleońska. Instytucja naukowa, zdaniem R. Hahna, jest kowadłem, na którym konfliktowe wartości nauki i społeczeństwa są kształtowane tak, by mogły egzystować.

Książka bazuje na bogatych materiałach archiwalnych i czerpie z masy literatury naukowej dotyczącej nauki francuskiej. Źródła te są zarejestrowane w *Dodatku I* w postaci omówienia bibliograficznego. Ponadto dzieło zawiera jeszcze dwa *Dodatki*. W *Dodatku II* zebrana jest literatura dotycząca 224 członków Akademii w układzie alfabetycznym, według nazwisk uczonych. Uwzględniona została literatura najnowsza, eliminująca stare opracowania. Więcej uwagi poświęcono osobom mniej znanym, o których informacje są skąpe, dlatego też ilość pozycji przy nazwisku, a nawet ich zamieszczenie nie są miarą znaczenia danego uczonego w określonej dyscyplinie czy sprawach Akademii. Materiały rękopiśmienne zarejestrowane są na końcu każdej z bibliografii. *Dodatek III* wypełnia szeroko rozumiana bibliografia przedmiotu. Bogaty aparat naukowy książki zamykają indeksy osobowy i przedmiotowy.

R. Hahn jest z pochodzenia Francuzem. Kształcił się na Uniwersytecie w Harvardzie i Cornell. Jest profesorem nadzwyczajnym historii na University of California w Berkeley. Jego historia Paryskiej Akademii Nauk wypełniła poważną lukę w dziejach francuskiej myśli naukowej. Zdaniem autora dla zrozumienia jej ducha konieczne jest opracowanie podobnych monografii o ważnych instytucjach naukowych francuskich wieku XIX: École Polytechnique, Musée d'Histoire Naturelle, Faculté des Sciences i Collège de France.

Małgorzata Trzcńska

Štefan Butkovič: *História slovenského drahého opálu z Dubnika*. Bratislava 1970 Technické múzeum v Košiciach ss. 269, tabl. 2, ilustr. Wydané v rámci edície Babel'ské práce pracovníkov Technického múzea, č. 5.

W ramach wydawnictw grupy badawczej pracowników Muzeum Technicznego w Koszycach ukazała się obszerna monografia znanego historyka górnictwa słowackiego, Š. Butkoviča, poświęcona dziejom eksploatacji opalu w Dubniku koło Preszowa na Słowacji.

Informacje o opalu szlachetnym z Dubnika już w XVIII w. weszły do podstawowej literatury mineralogicznej. Dlatego książka poświęcona historii złoża, dziejom górnictwa w tym terenie, a także omawiająca szczególnie cenne okazy rzemiosła zdobniczego jest wyjątkowo ważnym opracowaniem.

To właśnie w tym złożu Staszic w *Ziemiorodztwie Karpatów* pisał w 1815 r. (s. 216):

„W bliskości wsi Czerwieńca, na półtory mili w koło rozlegają się góry z ilorfurowym w znacznym rozczynie. W nim wszędzie znajdują się najpiękniejsze opale. Podług chemicznego rozbioru Klaprota, mają w sobie 90 krzemienicy, 10 wody. Tych